

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Leif Mathisen:

På kryss og tvers i

**Sørum: Hærfangkjerka
og Kukollen**

**Thor Hexeberg og Helge
Aalgaard:**

**Gardshistorie for
Ålgård – del 4**

**Oluf Rygh: Norske
Gaardnavne, del 6 :
Forsvundne navne**

**Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i mellomkrigs-
tida Del 34:
Den første traktoren**

**Bokmelding:
Dokumentasjon av
museumsgjenstander**

**Jubileumsreprise!
Gudbrand Rødsrud:
I byvegen, 4 :
Rasteplassene**

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

Det er med en viss forundring vi mottok en henvendelse fra Sørum kirkelige fellesråd om at de av ulike grunner ikke vil fortsette tradisjonen vi gjennom tre år har skapt ved sammen å arrangere en kirkegårdens dag i Sørum. Vi har i disse tre åra vært på hver av de tre kirkegårdene i kommunen, og skulle siste torsdag i august i år igjen besøkt Sørum kirkegård. Siden dette er et punkt styret har på sitt arbeidsprogram, vil vi på denne måten allerede nå orientere medlemmene om årsaken til at kirkegårdens dag ikke blir gjennomført i år. Vi håper tradisjonen, som hver gang har fått stor lokal oppslutning, kan gjenopptas seinere.

I to år har historielaget også hatt arrangementer i forbindelse med Kulturminnedagen andre søndag i september. I år har den nasjonale komitéen for arrangementet foreslått som tema "Fra fiskehjell og stabbur til dekt bord". Vi har overfor de tre bondelaga og de tre bondekvinnelaga i kommunen foreslått å arrangere en markedsdag på Sørumsand hvor lokale matvareprodusenter kan presentere sine produkter for den øvrige befolkning, gjerne med smaksprøver og litt orientering om tradisjonen bak produktet.

Det tradisjonelle "Åpen gård"-arrangementet gikk av stabelen 15. august, i år på Øvre Hexeberg gård i Frogner, og historielaget var til stede med stand. Dette er et arrangement som først og fremst er rettet mot barnefamiliene. Vi tror at en markedsdag på Sørumsand på kulturminnedagen kan få et bredere publikum.

Glem heller ikke årets siste rusletur torsdag 19. august. Turen går denne gang gjennom Lørenfallet, og Leif Mathisen er vår lokalkjente guide, som vil fortelle om de forskjellige bygningenes historie. Frammøte ved rutebilstasjonen klokka 18.30.

"Kjenn din bygd"-busstur blir det også – lørdag 11. september. Avreise skjer fra Biblioteket på Sørumsand klokka 11.00, og av hensyn til bussbestillingen ber vi om at interesserte innen torsdag 9. september kontakter Kulturkontoret for å melde seg på. Prisen for turen, som tar ca. fem timer, er hundre kroner per person. Guide er Leif Mathisen, som i dette nummeret av Sørum-Speilet starter en artikkelserie med presentasjon av turer en kan rusle i Sørum.

Artikler nr. 4 – 2004 – 10. årgang

På kryss og tvers i Sørums (1)

I åras løp har historielaget arrangert mange rusleturer til forskjellige kulturhistoriske steder i bygda. Guide på svært mange av turene har vært Leif Mathisen. Og vi er svært glade for i dette nummeret av Sørumspeilet å kunne starte en artikkelserie der Leif Mathisen presenterer noen av disse turene. Tanken er naturligvis at lesingen kan friste til å oppsøke stedene med familie og venner også uten guide fra historielaget.

Hærfangkjerka og Kukollen

Den første turen starter lengst sør-øst i bygda med et besøk til Hærfangkjerka, eventuelt også Kukollen, det høyeste åspartiet i kommunen.

Hærfangkjerka er en kjempemessig ur av steinblokker som ligger i et bratt stup ovenfor Slorene. Selve "kirkespiret" er en 10-15 meter høy steinblokk som smalner sylskarpt oppover mot spissen, et naturens kunstverk i stein. Like i nærheten finnes også et hulekompleks som antakelig er av de største på Romerike. Nedenfor "kjerka" går steinura bratt ned mot Slorene, som er bygdedelet mellom Aurskog-Høland og Sørums. Slorene er et stort, flatt myrområde. En slore betyr et område som overflommes av vann. På motsatt side av Slorene – i Aurskog-Høland – rager Ringkollen i været.

Du kommer relativt lett til Hærfangkjerka ved å gå fra Brumåsan i kommuneskogen i Blaker. Følg skogsbilvegen som tar av ved Baksetra til Brumåsan. Stien tar av til høyre for skogskoia og litt innover, og munnar ut på skogsbilvegen fra Skatvedt i Fet. Følg denne bilvegen helt fram til snuplassen. Herfra går det merket sti til Hærfangen.

Du har også adgang til Hærfangen fra Fet ved å følge bilvegen fra Skatvedt, men det er bom nede ved garden, så det er best å ha med sykkel, for det er et forholdsvis langt stykke å gå helt fram til snuplassen.

Du kan også ta deg til Hærfangen fra Aurskog-Høland ved å følge riksvei 169 sørover mot Løken, og parkere ved elva ved Tunnegrud gard. Herfra må du ta beina eller sykkelen i bruk. Følg skogsbilvegen inn til

den idylliske Slordammen. Fra Slorene kan du se "kirkespiret" rake i været. Det er tungt å ta seg opp, men naturopplevelsen er absolutt størst ved å ta seg opp fra Slorene. Noen fjellklatrer behøver du ikke være for å komme deg opp, men det kreves en del kraftanstrengelser. Pass bare på å holde deg til venstre for spiret! Når du kommer deg opp på "prekestolen" ved siden av spiret, er det en flott utsikt. Selve Hærfangåsen er 334 meter høy.

Anekdoter knyttet til Hærfangkjerka

Navnet Hærfang er blitt tolket på forskjellige måter. Noen mener det har med harejakt å gjøre, at åsen rett og slett ble kalt Hærfangen fordi en kunne jage haren slik at den stoppet på den bratte kanten mot stupet og ble et lett bytte. En annen forklaring på navnet er at hærfang betyr krigsbytte. Et sagn forteller at en røverbande på 1500-tallet hadde tilhold rundt Øyeren, og at de gjemte krigsbyttet i hulene i Hærfangen.

Det fortelles også historier om hulene. Et sagn går ut på at en av hulene skal munne ut i Blaker et sted, men ennå har ingen hulevandrer dukket opp nede i bygda. Den største hula er ca. 20 meter dyp og ca. fem meter under taket, og er spesiell på den måten at den munnar ut høyere enn inngangen ligger.

Noen egentlig berghule er det jo heller ikke snakk om. Huleformasjonen her har kommet til ved at det en gang har gått et stort steinras her. De enorme steinblokkene har rast ut fra den stupbratte fjellsida med bulder og brak og tumlet ned mot myra før de slo seg til ro i ei ur som er flere hundre meter brei og mer enn seksti meter høy. Eventuelle turgåere må vise stor forsiktighet ved hulene slik at det ikke oppstår fallulykker eller andre skader. På nedsida av selve "kirkespiret" er det førti meters fritt fall ned til bunnen av ura.

I Fet fortelles det historier om en mann som het "Lesar-Jens". Han skal være født på en husmannsplass i Falldalen omkring 1820. Han arbeidet rundt omkring på gardene i Fet. Meste tida om sommeren som gjeter. Da han vokste opp var det

mange som forstod at Jens hadde evner ut over det vanlige. Det var derfor mange som ville hjelpe ham fram med videre skolegang, men Jens var ikke slik at han likte å ta imot hjelp. Det ble derfor ingen skolegang, men likevel leste han alt han kunne komme over av bøker. Best trivdes han med bøkene i ensomhet sammen med dyra. I området ved Hærfangen oppholdt han seg mye. Når han skulle dit, fyllte han skreppa med bøker og hadde tilhold under en steinheller ved inngangen til ei hule nedenfor Hærfangkjerka. Det fortelles også at folk kunne treffe på Jens helt naken der inne. Da lå buksa og skjorta til avlusing i ei maurtue.

Kukollen

For turgåere som er riktig spreke, kan det også være aktuelt å besøke Kukollen i samme slengen som Hærfangen. Det går ingen sti fra Hærfangen til Kukollen, så for

å kunne orientere seg er det nødvendig å ha et kart med skogsbilvegene inntegnet. Skal en gå rett over, er det nødvendig med både kart og kompass. Kukollen skal være det høyeste punktet i Sørums, 352 meter høy.

I vesthellinga på Kukollen er det far etter en gammel setervang. Det er imidlertid bare rester etter noen laftesteiner som er å finne nå.

Det blir en drøy marsj å besøke både Hærfangen og Kukollen på en dag. Vi vil derfor anbefale å bruke to turer for å besøke begge stedene. Skal en velge å besøke bare en av stedene, vil vi anbefale Hærfangen. Det er det mest interessante området av de to og gir garantert en flott naturopplevelse.

Leif Mathisen

Neste gang besøker vi fangstgravene i kommuneskogen i Blaker. Ha en god tur!

Gardshistorie for Ålgård, del 4

Thor Hexeberg og Helge Aalgaard sendte i 1995 ut gardshistorien for Ålgård. Det er et samarbeidsprosjekt hvor Helge har stått for mesteparten av slektshistorien, mens Thor har tatt seg av selve gardshistorien. Med de to forfatterens tillatelse bringer vi her resultatet videre til samtlige medlemmer av historielaget. Vi startet denne gardshistoria i Sørum-Speilet nr. 1/2004, og den avsluttes her.

Ålgård deles opp

Det var i Jakob Iversens tid at oppdelingen av garden begynte. I 1829 selger han halvdelen av garden til sin eldste sønn Iver, og av resten solgte han i 1837 en tredjedel til sin sønn Hans og to tredjedeler til Peder. Dermed var det tre bruk på Ålgård.

Størsteparten av garden, det som senere ble kalt hovedbølet, bruksnummer 1, ble overtatt av Iver Jakobsen 1797-1835.

Han var gift første gang med Anne Kristine Hansdatter Merli. Hun døde i barselseng i 1831, 27 år gammel. De fikk to barn: Anne Margrete, f. 1827, gift med sin slektning Iver Tallaksen Skjea, og Maren f. 1829, gift med Lars Kristian Mellombingen.

Annen gang ble Iver gift med Inger Marie Tallaksdatter, som var fra Skjea. Hun var visst enke da hun giftet seg med Iver. Iver og Inger Marie fikk to barn: Kristine f. 1834, sannsynligvis død ung, og Jakob f. 1835, som ved farens død fikk overdratt garden som spedbarn.

Jakob Iversen var altså født samme år som faren døde. Det ser ikke ut til at han var gift. Et dokument fra 1877, som er bevart på Ålgård, viste at han aktet å emigrere til Amerika, og at han gir Hans Jakob Gudbrandsen fullmakt til å ivareta arven etter sin mor. Men garden solgte han i 1873 til Hans Jakob Gudbrandsen Løren, 1848-1934. Han var sønn av Gudbrand Jakobsen som var født på Ålgård og som kom til Løren.

Hans Jakob var gift med Maren Helene Hansdatter Imshaug, 1848-1916. De hadde følgende barn: Inga f. 1873, gift med Lars Lomsnes fra Aurskog; Johanne f. 1875-

1959, jordmor; Karen 1877-88; Gudbrand 1878-79 og Gudbrand 1882-1942. Hans Jakob bygde den nåværende hovedbygningen på garden i slutten av 1870-årene. Han bygde også en av låvene i slutten av 1880-årene. Telefonen kom til Sørum iallefall før 1900, og det er vel trolig at Ålgård fikk sin telefon da.

I 1910 skjøttet Hans Jakob Gudbrandsen gården til sin sønn Gudbrand Aalgaard. Han giftet seg med Anna Huser fra Udnes 1887-1981. Deres barn er: Hans Gunnar, som ble neste bruker; Magna Helene f. 1913, gift med Jens Georg Nordstrøm, de overtok Huser i Udnes; Randi Annie f. 1916, gift med Per Eidsvold, bor i Asker; Einar Torbjørn f. 1919, lensmannsfullmektig, gift med Bjørg Bergstrøm, bor i Fåberg; Helge Georg f. 1920, herredskasserer, gift med Ingeborg Nørstebø, (se Tjonløkka 33/8); Ivar Arne, død liten, Ivar 1927, gift med Else Andreassen

Omkring 1920 fikk garden elektrisk strøm, og i 1922 ble Ålgård tilkoplek Sørum Vannverk. Gudbrand Aalgaard har bygd fjøs og grisehus på eiendommen. Han døde i 1942, og hans enke bygde en villa på den andre siden av veien. Det er der Ingeborg og Helge bor nå.

I 1946 overtok Hans Aalgaard f. 1909 garden. Han er gift med Hedvig Lystad fra Solberg, f. 1918. Deres barn er: Hans-Jakob, som ble neste bruker; Anne Grete f. 1948, arbeider i Samvirke Forsikring. Hans og Hedvig forpaktet Huser i Udnes før de overtok Ålgård.

I 1942 ble Hans og hans bror Einar arrestert sammen med flere heimevernsfolk fra Sørum og Nes. De satt først på politistasjonen i Møllergata 19 i Oslo, kom deretter til Grini og ble senere sendt til Sachsenhausen i Tyskland. De satt begge tre år i fangenskap, til krigen sluttet.

Hans og Hedvig har bygd ny låve og oppført villa i nærheten av garden. Tomten er fradelte eiendommen, og her bor Hans og Hedvig nå.

I 1967 overdro de garden til sin sønn Hans-Jakob Aalgaard f. 1941, gift med Liv Kari Woxen f. 1941, fra Gran i Fet. Deres

barn er: Tor Gudbrand f. 1966 og Gro Helen f. 1970, gift med Sveinn Jørundsson f. 1963, Mosfellsveit, Island. De er nå bosatt i Larvik og har datteren Andrea Aalgaard Sveinsdottir.

Hans-Jakob og Liv Kari har brutt opp 260-270 da av skogen og planert 60-70 da. De har anlagt vanningsanlegg og bygd arbeidsbolig hvor deres sønn Tor Gudbrand nå bor. De har utvidet fjøset, bygd korn-tørke, driftsbygning med landbruksverksted, garasjer, kontor, og dessuten et rommelig redskapshus. Nå driver de med korn-produksjon og slaktekyllinger. Garden er nå på 600 da dyrket mark.

Vestigarn Ålgård

I 1860 ble en mindre del av Ålgård fraskilt og solgt til Lars Olsen, som i folketellingen av 1865 oppgis å være gift med Inger Marie Tallaksdatter, som er Jakob Iversens mor. Lars og Inger fikk flere barn: Marte f. 1837; Berte Kristine f. 1839; Anne f. 1843; Karen 1848-58; Ole f. 1848, den neste bruker, og Theoline f. 1851.

Lars Olsen hadde nok bodd på eiendommen en tid før den ble skylddelt. Husene i Vestigarn lå mot Ålgårdshaugen.

I 1904 utstedte lensmannen en attest om at Ole Larsen f. 1848 er den eneste arvingen etter Lars Olsen. Han er i 1903 oppført som eier av gnr. 33, bnr. 2. Ole var ugift, og i 1910 finner vi ham igjen i det som kalles Fallbråten (33/5). Da er han kalt kapitalist og forhenværende gardbruker.

I 1909 skjøter Ole denne eien-dommen til Martin Olsen Vølner f. 1849. Hans kone het Maren f. 1863. Martin Vølner gav 8.000 kroner for eiendommen. I 1918 selger han Vestigarn til Gudbrand Aalgaard, og dermed er eiendommen slått sammen med hovedbølet.

Maren Vølner finner vi i 1930 igjen i det som heter Holseth (33/18) nede i Lørenfallet.

Ålgårdsjordet

Dette var den minste parten av Ålgård, den som Hans Jakobsen fikk ved skjøte i 1837. Han gav da 400 spesiedaler for

eiendommen. Det ser ut til at Hans flytter til Smedsrud. Hans kone het Anne Nilsdatter og bodde på Smedsrud da hun døde. Av barna vet vi om Jakob og Marte. Denne eiendommen ble solgt til Albert Hovind på Sørum og har siden tilhørt Sørum.

Folketellingen i 1910 forteller at Johan Lyder Jansen f. 1884 i Solør leide dette stedet. Hans kone het Betzy og var født i 1879 i Sørum. Av barna oppfører folketellingen Mari f. 1903; Jenny f. 1906; Johan f. 1908 og Hilda f. 1910.

Ved folketellingen i 1930 var stedet ubebodd, men vi vet at før krigen bodde Johan Berntsen her. Han var graver og kirketjener, og hans kone het Ingeborg. De hadde to barn, Ole og Jon.

Gnr. 33, bnr. 4, Havnehagen. tilhørte opprinnelig Ålgårdsjordet. Denne parten ble skilt fra bnr. 3 i 1889 og solgt til Olaus Hansen Smedsrud. Parten har senere tilhørt Smedsrud.

Løpenummer 60b

Den delen av Ålgård som Peder Jakobsen fikk skjøte på i 1837 fikk i panteregisteret løpenr. 60b (senere en del av brnr. 1). Denne delen var 2/3 av halve Ålgård. Peder Jakobsen betalte 800 spesiedaler for eien-dommen. Han er kalt Peder Bue Jakobsen og var født i 1806 og døde i 1866. Han ble gift med Kari Tallaksdatter Skjea 1806-77. De fikk ingen barn.

I 1867 utstedte enka Kari Tallaksdatter skjøte til Jakob Iversen Ålgård, og dermed var de to partene slått sammen igjen. Jakob skulle betale 2.100 spdr. for denne gard-parten pluss løsøre til en verdi av 100 spdr.

Jakob tok opp en pantobligasjon hos Anne på 1024 spdr, og måtte dessuten utrede et føderåd kalt livøre, som er ganske nøyaktig spesifisert. Kari skal så lenge hun lever ha fri disposisjon over kjøkkenet og kjøkkenkammerset samt gangkammerset. Dessuten får hun nødvendige rom i kjelleren og stabburet og vedskjulet samt fjøsrom til ei ku og en sau og rett til å ta vann i fjøset «til de omhandlede kreature». Videre skulle Jakob levere henne årlig fire skippund (640 kilo) godt høy og 4 skippund havrehalv. Og

fra hennes skog i Julton skulle det kjøres hjem ved til brensel. Det er denne Julton-skogen som fra Kari Tallaksdatters dødsbo ble solgt i 1877 til Inger Marie Johansdatter Imshaug, og som senere har tilhørt Imshaug.

Kari levde i ti år etter at hun solgte garden, og folketellingen oppgir i 1875 at hun bodde i Søstun med en tnestejente og er kalt «kapitalist». Hovedbygningen på løpenr. 60b lå bak bua, men bnr. 1 og dette bruket hadde visst uthus sammen. Med skjøtet av 1867 var 60b igjen slått sammen med hovedbølet.

Andre eiendommer under gnr. 33

Bruksnummer 5 er i matrikkelen kalt Fallebratua. O. Andersen, som var maler, fikk skjøte på denne parsellen i 1906, men han er oppført som boende her allerede i 1903. Senere eiere har vært Ole Larsen Prestengen, Harald Ulfski og Johan Stokke. Den sistnevnte drev butikk på dette stedet. Senere har Vatterud kjøpt eiendommen.

Vi kan nevne hvem som etter folketellingen bodde her i 1910: Ole Larsen Ålgård sammen med sin husholderske Maren Olsen, en enke som var født 1829 i Ullensaker. På samme sted finner vi Hans Hans Maarud fra Odalen f. 1862 og hans kone Kristine f. 1864 i Vinger. Disse flyttet senere til Misjonshuset.

Bruksnummer 6, Samhold, ble skjøtet til Sørum Arbeidersamfunn i 1906, men var fradelt før 1903. I 1914 skjøtet bobestyreren i Sørum Arbeidersamfunn denne eiendommen til Sørum Indremisjon. Eiendommen kalles nå Misjonshuset.

Bruksnummer 7 kalles Laurud, og ligger mellom husene på Ålgård og Rømua. Ole Larsen Ålgård solgte parten i 1904 til Hans Olsen Huseby, som ifølge folketellingen i 1910 var født i 1855 og var graver og kirketjener. Hans kone het Karen og var født i 1853. Av barna er nevnt Helga f. 1885; Harald f. 1890, kalt jordbruksarbeider, men hadde i lang tid småjobber ved Sørum Meieri, og Bernhard f. 1893.

I 1920 utstedte Karen Huseby skjøte til sin sønn Bernhard Huseby. Han selger så i 1924 til Ivar Karlsen f. 1894 i Sverige, gift

med Ingeborg Eid fra Merli. Av barna deres oppfører folketellingen fra 1930 Rolf f. 1914, sønn av Ingeborg; Ragnar f. 1920; Øivind f. 1921; Bodil f. 1922; Sverre f. 1925; Åsmund f. 1927 og Erik f. 1928. De hadde dessuten en datter til som het Kari.

Ivar Karlsen er i 1930 kalt sveitser, og han arbeidet på Ålgård. Senere jobbet han hos Finsen på Øvre Vilberg og hos Hexeberg i Holsenga

Det ble utstedt auksjonsskjøte på Laurud i 1929 til Gudbrand Aalgaard, og dermed var denne eiendommen slått sammen med hovedbølet. Men Ivar Karlsen bodde her en tid etterpå.

Da Anna Aalgaard solgte garden i 1946 til sin sønn Hans, holdt hun tilbake en tomt på østsiden av riksveien, kalt Tjonløkka. Navnet kommer av at det i gammel tid stod en kjone, eller korntørke, her. Betegnelsen «Tjonløkka» er brukt fordi et kart over Ålgård fra 1920-årene brukte dette navnet. Tomta ble overdratt som bruksnummer 8 ved skjøte fra 1948 til Anna Aalgaard, som bygde huset i 1950/51.

Ved skjøte av 1960 ble huset solgt til Anna Aalgaards sønn Helge Aalgaard f. 1920, gift med Ingeborg Nørstebø f. xxxx fra Lesja. De har en datter: Anne f. 1964, gift med Morten Walderhaug f. 1955 i Bergen. De har tre barn: Nikolai f. 1989, Bendik f. 1990 og Dyveke f. 1992. Anne og Morten bor nå i Tønsberg.

Husmenn og boplasser under Ålgård

Tangen var en plass som lå nede ved Rømua. Tangen er oppført på et kart fra 1805, men var nedlagt før 1865. Det var rester av hus der mange år senere.

Folketellingen av 1801 oppfører Hans Olsen, 46 år, som husmann i Tangen. Det står også at plassen hadde jord. Kona het Marte Hansdatter, også hun 46 år i 1801, og de hadde en datter på 5 år som het Anne.

Merkelig nok ble det holdt skifte på denne plassen i 1805 da Marte var død. Bruttoformuen var på 26 riksdaler og nettoformuen på 9 daler. Dette forteller om fattigdom. Plassen er ikke nevnt senere.

Bråten var en plass som lå mot Smedsrud, midtveis mellom kirken og Rømua. Plassen er avmerket på kartet fra 1805, og ser ut til å ha vært ganske stor.

Omkring 1790 bodde Lars Hansen på denne plassen, Hans kone het Berte Eriksdatter, d. 1821, 70 år gammel. Vi vet om tre barn: Tvillingene Erik og Ole f. 1789 og Gunhild f. 1792. Noe mer vet vi ikke om denne familien.

Nils Evensen het husmannen på Bråten i 1801, og han bodde her iallefall fra 1770-årene. Hans kone het Berte Torersdatter, og av barna vet vi om tre: Dorte f. 1778, gift med Lars Kristoffersen Blakersund. De bodde i Ålgårdsbråten i 1805, da de fikk en sønn som het Hans. De to andre barna til Nils og Berte het Marte f. 1781 og Mari f. 1785.

I 1812 ble det holdt skifte på plassen Ålgårdsbråten etter Hans Olsen og Kari Embretsdatter. Begge var døde da skiftet ble holdt. Det er nevnt tre barn: Marte, gift med Fredrik Halvorsen, som ble neste husmann på plassen; Kari og Olia. Nettoformuen var på hele 155 riksdaler. Det var oppsiktsvekkende mye til å være på en husmannsplass.

Det er trolig at den neste husmannen på denne plassen ble Fredrik Halvorsen f. 1788. Han døde så seint som i 1872, som fattiglem. I 1801 er Fredrik oppført som tjenestekar på Ålgård. Han giftet seg i 1810 med Marte Hansdatter, som da bodde på Prestegarden. Men i 1812 bodde hun altså på denne plassen. Hun døde sannsynligvis i 1840, 61 år gammel.

Av barna deres vet vi om Ole f. 1811, gift med Mari Kristoffersdatter fra prestegarden, bodde på Ålgård i 1840; tvillingene Maria og Johanne Karoline Sofie som var født i 1814; Hans f. 1816, gift med Dortea Nikolaisdatter, som var født på Vølner, og Nils f. 1820, som ble gift med Berte Gudbrandsdatter Østbingen. Det var også en datter som het Marie f. ca. 1825, og som bodde i Bråten i 1865.

Fredrik giftet seg annen gang i 1843 med enka Berte Nilsdatter Østbingeneie. Hun var 49 år da de gidtet seg, og de fikk

ingen barn sammen. Plassen Ålgårdsbråten er ikke nevnt i folketellinga 1875.

Men det kan ha vært to hus i Bråten. Iallemfall er det oppført to familier der i 1801: Torer Kristoffersen f. 1773 het den andre husmannen. Hans kone het Else eller Eli Nilsdatter. Barn: Anne f. 1798; Kristoffer f. 1801; Hans f. 1804, gift med Margrete Nilsdatter Vilberg. Torer er i 1801 kalt jordløs husmann og dags-arbeider. Noen flere husmenn kan vi ikke med sikkerhet plasserer i Ålgårdsbråten. Dette stedet ble solgt til Smedsrud, skjøte 1889.

Enga, eller Mattisenga, lå mellom Ålgård og kirken. Folketellinga fra 1865 oppfører Mattis Monsen f. 1798 som husmann på denne plassen, som har fått navn etter ham. Hans kone het Berte Olsdatter f. 1802. Vi vet ikke om de hadde noen barn. Det står at Mattis var husmann på denne plassen med jord, men jorda var bare på $\frac{3}{4}$ mål.

Vi vet ikke om flere husmenn på denne plassen, men det bodde folk der senere. Folketellinga av 1910 oppfører Harald Kristiansen f. 1882 som boende på denne plassen. Han er kalt jordbruks- og skogsarbeider, og hans kone het Helga f. 1888 i Aurskog. Det er nevnt to barn, Bjarne f. 1908 og Anna Marie f. 1909.

Ålgårdshaugen lå like inntil raskanten, menstedet har ikke vært husmannsplass. Folketellinga av 1910 oppfører tre personer her: Karl Torgersen Aanerud f. 1853 i Sørum. Han er kalt maskinreparatør. Hans kone het Karen og var født i 1861 i Eidskog. Barn: Adolf 1884-1967, gift med Johanne Løren, og Maren 1892-1979, gift med Karl Ormstad på Skjea. Adolf Aanerud var i mange år møller ved Sørum Meieris mølle. Han bygde senere hus i Fallbrauta. Ålgårdshaugen er ikke nevnt i 1930, og husene var borte før krigen, men en syrin viste hvor de hadde stått.

Thor Hexeberg og Helge Aagaard

I neste nummer av Sørum-Speilet begynner Thor Hexebergs gardshistorie for Bæreg, som også skal behandles i bind 2 av Sørum Bygdebok, som kommer neste høst.

I sommer ønsket historielaget Blicheregnens Museumsforening i Kjellerup velkommen til Sørum. 31 dansker fra vår vennskapskommune i Danmark fikk i løpet av en langhelg et godt inntrykk av både gammelt og nyt i kommunen vår. Og hva er vel mer naturlig enn å la gjestene selv referere fra besøket? Ejgil Overby er formand i Blicheregnens Museumsforening.

Midsommerreise til Norge

I perioden 24.-27. juni hadde Foreningen Norden sammen med Blicheregnens Museumsforening arrangeret en tur til Kjellerups vennsby, Sørum, - en reise med 30 deltagere, der blev muliggjort på grund af et tilskud fra Kjellerup Kommune.

Der rejses med bus via Fredrikshavn – Gøteborg, og turen gik gjennom skærgårdslandet, Bohuslen, hvor der blev tid til at gøre ophold i Tanum for at bese de berømte helleristninger fra ca. 1000 år f. Kr., som i dag er medtaget i Verdenssamfundets liste over bevaringsverdige kulturminde. De forestiller en mængde ritualer og billeder vedrørende frugtbarhed, liv og død. Desværre blev besøget forstyrret af en voldsom regnbyge, så man hurtigt måtte fortrække til bussen, - til gengæld var der tørvejr, da et imponerende gravmæle, en såkaldt skibssætning blev besøgt ved Blomsholm.

Umiddelbart ved grænsen til Sørum blev rejsedeltagerne modtaget af Historielagets formand, journalisten Svein Sandnes, som på den videre tur fortalte om de forbi-passerende seværdigheder i kommunen, og efter indkvartering og middag på et tidligere studentehus i Blaker, blev man vist rundt på Blaker Skanse af en pensioneret oberstløjtnant ved militæret, Odd Sars Olsen, der levende fortalte om skansens store betydning i det 17. og 18. århundrede, hvor den, ved sin placering på Oslo-Stockholm-vejen lige ovenfor elven Glomma spillede en væsentlig rolle i krige med svenskerne. For at levendegøre fortiden havde han klædt sig i en af den tids smukke soldateruniformer.

I vandkraftens rige

Neste dag var der besøg på en meget smukt beliggende gammel vandmølle, Slora Mølle, som kommunen havde bevilget Historielaget 600.000 kroner til istandsættelse, hvad var gjort med nænsom hånd. En af ildsjælene for bevaring av møllen, Leif Mathiesen, mødte op og fortalte om arbejdet, der dog langtfra er færdiggjort til at mølle igjen kan tages i brug. Fra dette stykke lokale industrihistorie var der derefter besøg på et topmoderne metalværksted, der i dag ejes af General Electric, og hvor der fremstilles hoveddele til vandturbiner, hvor man blev vist rundt af driftingeniør Jens Davidsen.

Inden næste industribesøg blev man inviteret på en gammel velbevaret café, Valstad café, med fotografier og møbler fra begyndelsen af forrige århundrede, som gennem de sidste århundreder har været et vigtigt mødested for egnens personligheder, og som i dag bestyredes af frivillige arbejds-krafter. Vi fik serveret særdeles vel-smagende vafler, produceret efter en gammel opskrift, og som lagde en god bund, inden vi kort efter blev inviteret til frokost på et av landets ældste kraftværker, Akershus, der for nyligt har fejret 75 år jubilæum. Her var der rundvisning i det smukke og velbyggede el-værk ved ingeniør Fritz Wahlstrøm, og det var en fornøjelse at høre hans velklingende norske fortolkning af seværdigheden.

Neste punkt på programet den dag var en bådtur på søen Øyeren i det skønneste solskinsvejr, hvad var meget afslappende efter industribesøgene, og hvor man kunne iagttage bæverens arbejde langs vandkanten og et rigt fugleliv af bl.a. ørne. Turen sluttede på Fetsund Lensemuseum – lensning er en slags ledningsførelse af tømmer, hugget til flydning i elvene – og her blev en vildtgryde serveret til middagen, som bl.a. ordfører (borgmester) Hans Marius Johnsen deltog i, og herunder holdt han en god tale om betydningen af nordisk samarbejde.

Kirker, skoler og herregårder

Næste dag blev en stor kulturel oplevelse med besøg i forskellige kirker i Sørum, Blaker og Frogner. Sidsnævnte var et godt eksempel på, hvordan en gammel kirkeruin med beskedne midler var blevet istandsat af lokale personer, så den nu igjen kunne bruges til kirkelige handlinger. Der var også besøg på en imponerende smuk, lille skole, Stein-skolen, hvor skolebestyreren havde formået at få nogle af sidste århundredes store kunstnere til at besmykke den bl.a. med H.C. Andersen-motiver, og ikke at forglemme et besøg på Gamle Hvam, en af Norges kendteste landbrugsmuseer. Dagens store oplevelse blev dog til en tur til Nes kirkeruiner, der ligger så fantastisk natursmukt, hvor Glomma og Vormaelvene mødes, ikke mindst på grund af, at besøget fandt sted i strålende solskin. Endvidere var der besøg på en gammel herregård, Øvre Vilberg – et besøg Svein Sandnes havde fået i stand – hvor den gamle godsejerfamilie, Askvig, selv viste os rundt i de fornemt smykkede lokaler.

Om aftenen var der afskedmiddag med talere og sange, som var helt vemodigt efter at vi havde oplevet den store gæstfrihed og det meget fine program.

Næste dag gik turen tilbage til Danmark, efter at vi i Oslo havde gjort en times ophold ved Vigelandsparken, som alle var meget begejstrede for at besøge. Inden ankomsten til Gøteborg blev der dog tid til at gense helleristningerne i Tanum, denne gang i strålende solskin.

Ejgil Overby

Planlegging og gjennomføring av danskenes besøk i Sørum ble gjennomført av ei prosjektgruppe med Ellen Margrete Graarud som leder og med Ulla Rosengren og Svein Sandnes som medlemmer. Alle de tre sitter i styret for Foreningen Norden i Sørum, der Ulla Rosengren er leder.

Totalbudsjettet for besøket var på ca. kr. 60.000,-, hvorav Historielaget dekket et underskudd på ca. kr. 10.000,-. Neste år arrangerer Foreningen Norden i Sørum et nordisk treff 5.-8. mai.

Norske Gaardnavne, del 6 Forsvundne navne

Vi er kommet til den sjette artikkelen i serien med presentasjon av Olaf Ryghs Norske Gaardnavne, og er kommet til navn Rygh fant i de gamle kildene, men som ved slutten av 1800-tallet ikke lenger var i bruk. Besøker du nettutgaven av Sørum-Speilet, kan du ved å klikke på de understrekte henvisningene komme direkte til det dokumentet det er vist til på internett.

i Rioðokkli i Sørum S. (2 Gaarde) [DN. III 77, 1308](#) (senere paat.um Riodhokler). Riodokla (Akk.; 2 Gaarde, den ene kaldet øvre) ">RB.241. -- Maa være den samme Gaard, der nævnes i Anledning af et Sammenstød mellem Erling Skakke og Hættesvendene i Fagrskinna S. 183, Magnus Erlingsens Saga Kap. 23. 24 (Formn. s. VII 316). Heimskringla (Unger) S. 804. Sturlunga s. I 91 og fl. St.; Gaarden kaldes der i Akk. Ryðj&bmaapeno;kul, i Dat. Ryðj&bmaapeno;kli. Der synes at være Grund til at antage, at Kongesagaernes Form Ryð-j&bmaapeno;kull er en islandsk Omtydning af det usædvanlige Navn, og at det rigtige er, hvad de norske Breve antyde, Rjóð&bmaapeno;kull. Dette kunde være sms. afrjóðr n. (Incl. S. 71) og &bmaapeno;kull m., Sideform af &bmaapeno;kla n., Ankel. Nogen særdeles tilfredsstillende Mening vil man dog neppe kunne faa ud af denneSammensætning, og Forklaringen bliver derfor noget uvis. Gaarden maa tidlig være gaaet ind under en af Gaardene nærmest Kirken.

vider Kiældu [DN. IV 227, 1343](#) (sees at have ligget nær Fløgstad GN. 87. 88). af Kiællu, Kiældo RB. 414. Kielde St. 112 b. KielderØdegaard 1666 (kunde da "ei opspørger"). Kelda f., Kilde osv., se Incl. S. 60.

Bøle (sees at have ligget i Frogner S.) RB. 260. Bøller Enge-land (kunde "ei opspørger") 1666.

Forsaliid (angives at ligge nær Imshaug GN. 29) RB. 264. Fors-sæliid RB. 478. Forsalið, Fosselien. Siden Gaarden siges at ligge nær Imshaug, kan der være Sandsynlighed for, at det er et ældre Navn paa Fosserud GN. 25.

Viniarual i Skaun RB. 267. i Viniaruale RB. 445. Vinjarváll, se Enebak GN. 47. Om Skaun se "Gamle Bygdenavne" nedenfor.

Brenna i Vestre Skaun RB. 276. Brenna f., se Indl. S. 45.

Gudbrandzrudh a Sandum RB. 438. Guðbrandsruð, af Mandsnavnet Gudbrand (Guðbrandr).

Eggeberrig St. 105 b. Egeberg Engeland 1666 (kunde "ei op-spørges"). *Eikaberg, se Aas GN. 7. Er vel det RB. 441 under Frogner K. nævnte Æikabærgh.

Øienn 1594.1/1. Antagelig Feilskrift for Øiðenn og sigtende til GN. 69.

Vitrud Engeland 1666 (kunde "ei opspørges").

Hofsrud 1723 (under Vestby GN. 45. 46). Jfr. Nes GN. 210.

Anførte i RB. under Frogner K.: Skinnarud, Skinnararud 441. Skinnararuð, af skinnari, Garver, Bundtmager.

i Vale 441. Navnet maa formodes at være Váll m. (Indl. S. 84). Det kunde synes rimeligt, at vi her have det ved GN. 32 anførte Underbrug til Præstegaarden, Hvals-Ødegaarden, der ligger i Frogner S. Derimod strider dog Udtalen; váll udtales kun som sidste Led i Navne tildels -val.

Anførte i RB. under Asak K.: i Sauruælli 442. Saurv&bmaapeno;llr, den myrede Vold, se Indl. S. 73 under saurr. Er maaske det ved Præstegaarden GN. 32 anførte Underbrug Sørvald.

i Klæfua 442. Klefi m., Kleve (Kammer, lidet Værelse ved Siden af Stuen).

Anførte i RB. under Imshaug K.: Brattarudh 443. Brattaruð, Bratrydningen.

Krosrud 443. Krossruð, Korsrydningen; kaldet saa f. Ex. efter et Veiskille (Indl.S. 62).

Anførte i RB. under Sørum K.: Þorgeirsrud 444. Af Mandsnavnet Þorgeirr.

Oluf Rygh

Ny turistguide til Akershus

I sin seie med reiseguiden "Opplev Norge" har Aschehoug i år utgitt en guide for Oslo og Akershus. Sørum er tildelt tre av 250 sider i boka, og dette er noe hva turistene får vite:

- at tegneseriefiguren Stomperud opprinnelig var svensk soldat,
- at Orderud-drapene i 1998 gjorde Sørum til en del av norsk kriminalhistorie,
- at Blaker Skanse skulle hindre svenske hæravdelinger å rykke fram mot Oslo,
- at Tertitten med sine 10.000 passasjerer årlig er kommunens største attraksjon,
- at Sørum er full av gravrøysen fra bronsealderen og gravhauger fra middelalderen,
- at Sudrheim var landets største gods og Romerikes eneste baroni i middelalderen,
- at Sørum kirke og Frogner gamle kirke er romanske steinkirker fra 1200-tallet,
- at du på Bingsfosstranda finner Romerikes eneste helleristninger,
- at Bingen lenser var kommunens største arbeidsplass inntil 1860,
- (at lensene i bildeteksten er blitt til sluser, får vi ta som en arbeidsulykke),
- at en klatretur opp til Hærfangkjerka er et spennende turmål,
- at Sørumbåten, Norges eldste stokkebåt, ble funnet ved utløpet av Rømua, og
- at Kuskerudnebben er et av landets eldste friluftsbad, anlagt i 1928.

Alt i alt en grei introduksjon til Sørum.

Svein Sandnes

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 34: Den første traktoren

Svært mange av de største gårdene i distriktet her hadde anskaffet traktor i løpet av 1930-åra. Det var flere maskinforretninger som satset stort på å selge traktorer, og salget økte stadig.

Felleskjøpet i Oslo ønsket også å være med i denne kappestriden, og høsten 1938 besluttet styret å gå til en stor salgsoffensiv. Far var med i styret den gang, og gikk også inn for at de skulle ta opp konkurransen med de andre maskin-firmaene. De hadde de nødvendige kontakter i Amerika. De bestilte en traktor og den kom til Oslo i god tid før en storstilt salgsmesse skulle åpnes. Forventningene var store, nå skulle det nok bli fart i traktorsalget. Konkurrentene skulle få merke at Felleskjøpet var til, for her skulle det selges traktorer!

Salget ble nok ikke så vellykket som forventet, og det nedslående resultatet av hele salgsmessen ble at de ikke fikk solgt eller fikk bestilling på en eneste traktor. Hele "salgsframstøtet" ble en stor fiasko og mange av styremedlemmene ville sende traktoren tilbake til Amerika med "tak for lånet". En må jo ha lov til å undres over hva slags representanter som satt i det styret. De måtte i hvert fall være blottet for forståelse for hva det vil si å prøve å selge traktorer. Selv om de ikke hadde greid å selge denne ene traktoren på messa, måtte de vel i hvert fall ha prøvd å gjøre et forsøk på å selge både den og flere andre siden.

At flere av styremedlemmene ville sende traktoren tilbake til Amerika, var virkelig en uklok beslutning. Far var slett ikke enig, og syntes ikke det gikk an å gjøre noe så lite gjennomtenkt. Det hele endte med at han kjøpte traktoren for 5.000 kroner. Jeg vet ikke hva "listepreisen" skulle vært, men prisen var sikkert ikke urimelig.

Hjemme hadde vi aldri hatt traktor. Det kom vel blant annet av økonomiske grunner, men aller mest fordi så mange av jordene var for bratte til traktorkjøring. Senere er mange av de verste bakkene bulldosert bort,

og det er en stor fordel. Det som er for bratt for traktorkjøring i dag, er lagt ut til beite. Det er jo helt utenkelig å ha hester "på si" for å gjøre onnene i de bratteste bakkene.

Far hadde aldri sittet på en traktor, og var klar over at han verken hadde anlegg eller interesse for det. Det var kjøring med hester som var hans felt, og ikke motorer. Han satset på min eldre bror som traktorkjører, for han hadde hatt post på gårder hvor det var traktor, og var vel vant med slik kjøring.

En dag langt ut på høsten kom en lastebil fra Felleskjøpet med traktoren hjem til oss. Høstpløyningen var unnagjort og det var treskingen også. Derfor ble traktoren plassert innerst i treskeskjulet, og der stod den til våren 1939.

Tidlig om våren kjøpte far både slepeplog, skålharv og en bred fjærharv til traktoren. Før våronna kunne begynne gjorde broren min den kjøreklar, og det var jo en del arbeid. Da jorda var tørket opp så mye at det gikk an å begynne å harve, var det jo litt spennende med ny traktor. Som rimelig kan være likte han det godt. Det var jo noe helt annet enn å gå etter heste-beita dag etter dag. Traktoren gikk fint, den, og var til veldig nytte og hjelp i våronna, og sparte hestene for mye slit.

Etter dagens forhold var traktoren svært gammeldags og tung å bruke, og den typen er faktisk museumsgjenstand i dag. Den hadde en firesylindret motor som gikk på parafin, men måtte startes på bensin. Traktoren hadde ikke batteri, og derfor heller ikke lys og selvstarter, og måtte følgelig sveives i gang. Den hadde magnettenning som fungerte fint. Det var håndclutch og håndbrems, og den virket bare på bakhjulene, og begge samtidig.

Traktoren hadde jernhjul, og på de brede felgene på bakhjulene var det grove pigger. Hydraulikk var det naturligvis ikke, og de redskapene som skulle brukes ble koplet direkte til traktoren. På den ene siden var det en remskive som roterte hele tiden under kjøring. Den kunne brukes bl.a. til vedkapping.

Jeg skal ikke forsøke å beskrive traktoren nærmere, det er sikkert mer enn nok som det er. Jeg har imidlertid lyst til å fortelle at jeg kjørte traktoren i tre våronner etter krigen på flere gårder, og kan bekrefte at selv om motoren gikk fint og den var sterk og bra, var den veldig tungkjørt.

Omkring 1950 ble traktoren solgt til en gårdbruker i Nes på Romerike, og der så jeg den faktisk igjen flere år senere. Da var den ikke i bruk lenger.

Hvordan det gikk videre med traktorsalget til Felleskjøpet, kjenner jeg lite til. Rimeligvis fikk de et nytt og bedre styre som hadde et mer fornuftig syn på salgsteknikk. Dette hendte jo like før krigen begynte, og da stoppet all traktorimport opp. Etter at krigen sluttet har salget sikkert gått bedre.

Kristian Lieungh

Spydspiss i jern funnet i Blaker

Det foregår en lang rekke arkeologiske utgravinger i forbindelse med ulike byggeprosjekter, vannledninger og veier for tida, og redaksjonen i Sørumspeilet forsøker å få arkeologene til å skrive om hva de finner.

I forbindelse med at det er planlagt bygging av ny barnehage ved Haugtun skole, har arkeologer fra Akershus fylkeskommune foretatt utgravinger, og konkludert på følgende måte:

”Det er tydelig at dagens vei har ødelagt en del av gravfeltet. Ved fylkesrådmannens søk i området ble det avdekket spor etter to fjernete gravhauger som fortsetter under veibanen. Diameteren på haugene kan ha vært om lag ni og ti meter. Videre ble det avdekket 13 stolpehull. De kan representere hus med takbærende konstruksjon fra forhistorisk tid. (...) Det ble funnet 20 kokegroper samt 21 strukturer. Ved opprensning ved fotgrøftene ble det funnet en spydspiss. Denne er foreløpig datert til 400-tallet e.Kr.”

Ansvarlig for registreringen ved Haugtun har vært Stig Knutsen. Vi håper å kunne presentere mer materiale seinere.

Red.

Bokmelding:

Vei i vellinga

Vi har tidligere presentert det første heftet, ”Digitalisering av fotosamlinger”, i serien ABM-skrift. Her følger en omtale av hefte nummer 5 i samme serie, ”Vei i vellinga, håndbok i dokumentasjon av museums-gjenstander”. Dette er en systematisk veiledning gjennom de ulike trinn i dokumentasjonsprosessen. Den tar for seg innsamling, aksisjon, registrering, fotografering og merking.

Publikasjonen er kommet til etter initiativ fra museumstjenestene i Aust-Agder og Vest-Agder, ved henholdsvis Hilde Austarheim og Rune Holbek. Som de skriver i innledningen til heftet, er det mange muséer som drives av frivillige, og derfor har de sett behovet for å lage ei håndbok med praktiske råd. Og det er akkurat hva de har gjort.

Begrepet dokumentasjon er i heftet brukt som det overordnede begrepet for hele prosessen omkring oppbyggingen av en museal samling hvor informasjon blir satt i system. Når det gjelder selve innsamlingen, understreker forfatterne at denne aktiviteten er målrettet, slik at muséet er bevisst hvilken kunnskap som skapes og videreformidles til publikum. Det er viktig at en når en gjenstand blir innlevert, samler inn all tilgjengelig informasjon fra giver eller det miljøet gjenstanden har vært knyttet til. Så må tilveksten (også kalt aksisjon) i samlingen registreres, og forfatterne anbefaler å føre hver ny gjenstand inn i en manuell tilvekstprotokoll, eventuelt direkte i et registreringsprogram på data med registreringsmodul.

I tilvekstprotokollen skrives tilvekstnummer, dato for innkomst, kort beskrivelse av gjenstanden, gjenstandens historikk, om det er gave eller kjøp, opplysninger om giver og tidligere brukere, tilstand ved innkomst, midlertidig oppbevaringssted for gjenstanden og navn og signatur på vedkommende ved muséet som tar i mot gjenstanden. Det viktigste i denne prosessen er at muséet får nedskrevet alle opplysninger om gjenstanden som ikke

gis av gjenstanden selv, og opplysninger om giver. Lydbånd, brev, notater og liknende som dokumenterer bruk av gjenstanden, påføres også tilvekstnummeret.

Tidligere var den manuelt førte hovedprotokollen muséenes viktigste dokument. I dag har digitale registreringsprogrammer til dels erstattet denne. Uansett skal gjenstanden merkes med et nummer som består av museumssignatur og katalognummer. Dette må gjøres slik at merkingen er varig, men uten å ødelegge gjenstanden selv. Heftet har en rekke praktiske anbefalinger på dette området.

Klassifiseringssystemet Outline

Når gjenstanden er målt og veid, må den også klassifiseres. Her anbefales det naturlig nok at muséet tar i bruk et klassifikasjonssystem som er allment akseptert og brukt i de største muséene. Outline er et slikt klassifikasjonssystem som ble utviklet av amerikanske antropologer i 1937. I 1994 tok Norsk Museumsutvikling initiativet til en utbygging av systemet. En ny utgave ble utarbeidet i 2001. Den består av 28 tematiske grupper, 80 tosifrede hovedkategorier og under disse igjen en rekke tresifrede kategorier. Det er viktig ved klassifikasjon av gjenstanden at en både tenker på gjenstandens funksjon, og at den er et produkt. En vaskemaskin kan derfor både klassifiseres som OU 296, Vedlikehold av klær og sko (funksjon) og OU 404 Husholdningsmaskiner (produkt).

Ved klassifiseringen anbefaler forfatterne at det stilles sju spørsmål: 1. Hva ble gjenstanden brukt til? (Hvilken aktivitet var gjenstanden en del av?) 2. Har gjenstanden vært knyttet til flere aktiviteter? (En mulig tilleggsklassifisering.) 3. Hvilken objektgruppe hører gjenstanden hjemme i? 4. Ble gjenstanden brukt under visse omstendigheter? 5. Hvilken hensikt tjente gjenstanden? 6. Er gjenstanden interessant som eksempel på produkt i en bestemt teknikk, eller for et håndverksfag? 7. Var gjenstanden knyttet til en spesiell gruppe mennesker?

Når en skal beskrive en gjenstand utover det en umiddelbart kan måle og beskrive av form og farge, kreves mye kunnskap. Det kan dreie seg om materiale – hva slags tresort eller metall er dette? Hvilken teknikk er brukt til å framstille en tekstil? Er ei kasse tappet eller sinket sammen? Og er gjenstanden av jern støpt eller smidd? Det vil også være nødvendig å kjenne gjenstandenes og funksjon og ikke minst stilart og tidsepoke.

Fotografering

Fotografering av gjenstandene utgjør en viktig del av dokumentasjonsprosessen. Kravet til kvalitet og utstyr øker dersom man vil bruke fotografiet til dokumentasjon av skader og endring av gjenstandens tilstand over tid, og dersom bildet skal brukes i forskning eller formidling. Ved digital fotografering må en velge oppløsningsgrad ut fra hva bildet skal brukes til seinere.

Det anbefales å bruke opptak i TIFF-format, for eventuelt seinere å lagre dette med JPEG komprimering. For den praktiske gjennomføring anbefales det å ha et reprobord til små og mellomstore gjenstander med mulighet til å henge opp bakgrunner for større gjenstander.

Det anbefales å måle lyset ved selve gjenstanden og sørge for at gjenstanden er jevnt opplyst og at en unngår gjenskin. Museumssignatur og nummer skrives på et pappstykke som fotograferes sammen med gjenstanden. Dermed er det aldri tvil om hvilken gjenstand som er fotografert.

Et bilde er som oftest tilstrekkelig for hver gjenstand, men dersom det dreier seg om større og mer komplekse gjenstander, eller dersom en er særlig interessert i å dokumentere skader, stempler, inskripsjoner etc., vil det ofte være nødvendig med flere fotografier.

Relevans for Blaker og Sørums historielag

I vårt nærområde er det særlig tre miljøer som burde skaffe seg dette heftet og arbeide etter de retningslinjer som er anbefalt. For det første Stiftelsen Valstad

Café. Her er definisjonen av hva samlingen skal omfatte grei, det er slik eiendommen så ut da stiftelsen overtok den. Eventuelt kan en tenke seg innkjøp av enkelte gjenstander som klart ligger innenfor 1950-tallet.

Den andre samlingen som burde studere heftet nøye, er Redskapssamlingen på Vølneberg, forsåvidt også Vølneberg gamle skole. Når det gjelder skolen, har en lagt seg på gjenstander knyttet til perioden omkring forrige århundreskifte. Når det gjelder redskapssamlingen, ønsker en å dokumentere redskapene i jordbruket i første halvdel av det 20. århundre med hesten som drivkraft.

Det tredje miljøet som burde studere heftet er dem som vil dokumentere møllevirksomheten på Slora fra vannkraft til dampkraft, også dette med hovedvekt på perioden første halvdel av 1900-tallet.

Når det gjelder Sørums eneste semi-profesjonelle museumsmiljø, Urskog-Hølandsbanen, regner jeg med at dokumentasjonsprinsippene som er anbefalt i heftet allerede følges.

Blaker Skanses Venner har en rekke planer om lokalhistoriske samlinger knyttet til Blaker Skanse. Når disse eventuelt blir konkretisert, vil også de ha stort utbytte av dette praktiske heftet. Valget når det gjelder disse samlingene, kan både knytte seg til den militærhistoriske utvikling på Skansen og til skolevirksomheten 1917-2003. Personlig vil jeg anbefale å satse på det siste. Det ligger et stort materiale åpent tilgjengelig dersom en som lage et museum for skiolevirksomheten på Skansen.

Disse spørsmålene må naturligvis de ulike miljøene, i den grad de eksisterer, ta stilling til selv, men i Blaker og Sørum historielag ser vi det som så viktig at de ulike miljøene profesjonaliseres på sine museale oppgaver, at vi 2005 godt kan tenke oss å arrangere et kurs om dokumentasjon av museumsgjenstander basert på denne håndboka.

Svein Sandnes

*Hilde L. Austarheim og Rune Holbek:
Vei i vellinga. Håndbok i dokumentasjon av museumsgjenstander, 52 sider ABM.skrift 5*

I byvegen 4: Rasteplassene

Denne bykjøringen krevde at det fantes hvile- og rasteplasser underveis. Og det var en del slike langs veien.

Den første rasteplassen etter Frogner og Rudshellinga var på Bergermoen, og dette stedet er det samme som står på toppen der den dag i dag, på høyre hånd av veien. Der lå også Bergerila, til enhver tid var det en vanntønne full der for hestene. Det er datteren av det gamle vertskapet på Bergermoen som eier stedet nå, og jeg har lagt merke til at hun den dag i dag bærer vann fra ila, og at hun bruker vass-sæla som mor sin.

Neste hvilested på veien innover var ved Skedsmokorset. Den gangen var det bare ett hus der, hvilestedet og meieriet. Ellers var det bondegårder som i dag, men som sagt ingen bebyggelse.

Ved siden av bensinstasjonen ved Kjellerholen ligger like før brua på høyre hånd ligger en liten bondegård. Også der var det hvile og bevertersted.

Neste hvilested kom etter Gjelleråsen, ved Putten, hvor det er landhandleri i dag, like før det lille vannet i svingen. Det hendte at jeg rastet der. Også rett over veien for Putten lå et hvilested.

Etter Putten lå det hvilestedet hvor jeg som regel pleide å ta inn. Det var Bonnallenga, og det lå i svingen akkurat der hvor bakken begynner oppstigningen til Grorud. (Bakken ender i svingen på toppen hvor Sveiva Landhandleri er i dag.)

Det neste hvilestedet, og det siste før byen, var Rommen. Det lå på venstre side nesten på toppen av bakken, rett før Sveiva.

Disse rastestedene var gode plasser for oss bykjørere. Det var alltid godt og varmt der, og vi fikk en enkel servering for en billig penge - en spillkum (rund bolle uten hank) riktig fin og velsmakende kaffe, kostet bare 10 øre. For disse ørene fikk vi kaffe og godt og varmt hus de par timene vi oppholdt oss der. Alle prisene steg forresten raskt da verdenskrigen brøt ut i 1914.

Til kaffen spiste vi medbrakt niste, og som regel fikk vi kjørere bra mat med oss hjemmefra: flesk, egg, sylte, rull, osv. Det

var også anledning til å bestille smørbrød på rastestedene, men det hørte til sjeldenheten at noen brukte penger på dette. Alle hadde med mat hjemmefra.

Det var gjerne slik at når vi hadde hvilt og skulle avsted igjen, var det om å gjøre å få en så god plass i kjørekøen som mulig. Dette kunne få betydning ved plassering i veiekøen på Ankertorvet.

Det gikk sport i å ha sprek hest i innspurten, slik at så mange som mulig av kollegene kunne distanseres. Og så var det jo stor stas å kunne svinge inn på torvet i stor fart. Det har gått mer enn ett skarpt og hardt løp nedover den siste delen av Trondheimsvegen.

Stort sett var det alminnelige, kjekke karer som kjørte varer til byen, det var lite slinging eller tull. Det var lite drikking. Innover skjedde det aldri, jeg kan huske bare ett tilfelle. Det var en mann med et høyllass. Han var blitt hengende etter på et hvilested, og han var full. Jeg kjørte den gangen et bortbestilt lass, og hadde startet hjemmefra tidlig om morgenen. Det var ved åtte-ni-tida jeg kom til hvilestedet. Da jeg skulle av sted igjen, ba vertinnen meg om å få med meg den fulle karen innover. Jeg hjalp ham i starten og det hele gikk fint. Men jeg ble jo rasende og gav ham en skikkelig overhaling da jeg fikk se at han satt på lasset og drakk av en flaske, og attpå til ville true en liten gutt han hadde med seg til også å drikke. Jeg sprakk aldeles, og siden fikk gutten være i fred innover, etter det jeg så.

Derimot hendte det nok at det under hjemturen kunne forekomme noe spetakkel etter for intim kontakt med flaska. Som regel unngikk jeg slikt reisefølge, men det var ikke til å unngå at jeg kom opp i situasjoner hvor jeg måtte gripe inn.

Jeg husker en gang i Braanaashagan, at jeg måtte gå mellom et par hissigpropper der. Disse to karene var på hjemveien blitt uenige om hvem av dem som skulle levere oppgjøret til sjefen ved hjemkomsten. Arbeidsgiveren var forresten min nabo Semmer'n. Den ene av karene ble så hissig at han tok etter høygaffelen. Da var det jeg grep inn, for en høygaffel er et uhyggelig

våpen i en opphetet manns hender. Jeg tok gaffelen fra mannen og hev den langt av gårde.

Gudbrand Rødsrud

Ei vandring tilbake til 1816

I uke 27 arrangerte Sørums kommune kulturleir for et trettitalls skolebarn på og omkring Blaker Skanse. Elevene fikk kyndig hjelp i gamle husflidsteknikker av instruktører fra Grende husflidslag, og innstuderte i løpet av uka et skuespill skrevet for anledningen av Ellen Margrete Graarud der handlingen var lagt til Blaker i 1816.

I helga 3. og 4. juli ble spillet vist fram i Nansenbygget på Blaker Skanse med en ny forestilling hver time fra 12.00 til 16.00 begge dager.

På parkeringsplassen ble vi hentet av en vokter, som myndig viste oss veien til Nansenbygget. Der ble vi møtt av fortelleren Maria Sundal fra "Snirkelsnakk" som lensmannsfrua Mette Sofie Svendsdatter, og alle måtte sette på seg hodeplagg etter tidas skikk.

Første stopp etter at vi hadde hilst på lensmannen ved inngangen, var i ei soldatstue hos Hans Olesen og Berthe Gudmundsdatter. Den var etablert nede i kjelleren, og vi ble vitne til fødsel og hjemmedåp.

Deretter ble vi tatt med til Blaker Kjerke fra 1660, som for anledningen var lagt til Nansenbygget. Her ble vi tildelt salmebøker og to av tilskuerne måtte gjøre tjeneste som faddere ved dåpen.

Den tredje og siste stopp gjorde vi i festsalen/auditoriet, hvor det ble holdt omgangsskole av lærer Christian Olsen på en av de større gardene i distriktet, hos Engebret Øieset og Johanne Danielsdatter på Svastad vestre.

Hver time ble det samme spillet vist med skiftende besetninger for publikumsgrupper på 30-40 mennesker. De sentrale hovedpersonene i stykket er historisk korrekte, men selve de konkrete hendelsene fri diktning. En spennende inngang til lokalhistorien både for deltakere og publikum.

Svein Sandnes

Rusletur til Borgenmoen

13. mai var det 18 deltakere som hadde møtt fram ved den gamle smia på Borgen for å være med på historielagets første rusletur i år. Kjentfolk på turen var Leif Mathisen og Bjørn Blakstad. Navnet Borgen kommer av ”gården under fjellet” og ikke som en kan tro av en gammel bygdeborg.

Leif fortalte først litt generelt om gravhaugen. Størrelsen på haugen sa mye om personen som lå der. De store høvdingene fikk de største gravhaugene som ettermæle. Utgravinger viser at folk kunne begravnes sittende. Mennene fikk med seg våpen, sverd og spyd, og mat for at de skulle klare seg på den besværlige dødsmarsjen. Kvinnene fikk med seg redskaper fra sine sysler, og dessuten kostbare smykker. En mulig årsak til at mange gravhauger ble hjemsøkt i dårlige tider for lenge siden. Gravstav eller vandringsstav hørte også med til utstyret.

Folk som falt i strid blei reddet av krigsguden Frei fra slagmarken og kom til Valhall. Der var det overdådig festing med mye mat og drikke. Der var det også en stor gris, en galte, som ble slaktet og spist, og dagen etter var den like god og kunne slaktes og fortæres på nytt.

I området Sørumsletta-Borgen-Skjea er det mange gravhauger og noen av disse veldig store. Det kan ha med å gjøre at dette området var lett å dyrke og nære Glomma, som var den store ferdselsåra. Dette ga gode levevilkår, noe som tiltrakk seg mange og til dels store høvdinge.

Gamlegravhauger

Vi gikk oppover stien på åsen bak smia mot de gamle gravhaugene, sannsynlig fra den nyere jernalder. Her ligger det fem stykker på rad, de to første er riktig store med en dimeter på rundt 25 meter. På den ene var det forsøkt å grave ut, men i dette tilfellet var det nok ikke jakten på rikdom som var grunnen, noe som var alminnelig før i tiden, men kanskje ren oppdagelsestrang. I dette tilfellet var det to engelskmenn som Bjørns far, Erik Blakstad hadde truffet i England, som var på besøk der. Det må ha vært på

begynnelsen av 1920-åra at disse kara kom til Borgen og begynte å grave i en av haugene. De kom ned på ei stor steinhelle, men måtte avslutte arbeidet da de fikk telegram om sykdom i familien og reiste hjem igjen. Siden har det ikke blitt gravd der, og hva som skjuler seg under steinhella er fortsatt et mysterium. Historien forteller jo at høvdinge også kunne bli gravlagt i steinkister.

Mellom disse gravhaugene gikk det et tydelig spor a en gammel ferdselsveg som trolig kan karakteriseres som hulveg. Vi passerte et steinbrudd der det var tatt ut stein til steinsetting av Glomma i forbindelse med utbygging av Rånåsfoss kraftstasjon. Imidlertid gikk entrepenøren som stod for dette konkurs, så det blei nok heller dårlig med steinsettinga. I de harde tredveåra foregikk det en del steinpukking der, det som ble kalt ”nødsarbeid”.

Turen gikk videre gjennom et vernet skogsområde. Fra et skogbruksmessig synspunkt så det stygt ut med tørrgran og vindfall som lå der med kvister på. Det er jo forbudt å drive skogskjøtsel på slike områder. Noen sjeldne planter skulle visst også finnes der, det er vel dette som kalles biologisk mangfold.

Torvfabrikken og husmannsplasser

På Borgen ble det fra 1898 og fram til 1950 drevet torvfabrikk. Torva blei tatt opp på måsan og tørket på hersjer. Det var lagt skinnegang ned til fabrikk. Her blei torva fraktet ned på traller for oppmaling og presset i bunter for salg. Stor avtaker var jernbanen, som brukte torva til isolasjon, men også som strøtorv for husdyra. Under krigen ble det forsøkt tatt opp brenntorv, men det blei med forsøket.

Vi kom ut på vegen att rett ovafor de gamle hustomtene som kom til syne under legging av vannledning fra Bingen til Valsporten til Fosserud. På strekningen fra Valsporten til Borgen ble det funnet mange kokegroper, og i området ved Moen ble det funnet tufter etter et stort langhus. Dette kunne ha vært 30 meter langt. Disse langhusa hadde fôrlager i den ene enden og

plass til husdyra i den andre, mens folk bodde i midten. Her var det ikke røykutgang i taket, men i hver ende. På slike boplasser var det ofte småhus som var gravd ned i bakken. Disse var brukt av tjenere og slaver. Det er også avdekket kokegroper på Blaker-sida, på Foss-sletta. Dette viser jo også at Glomma var en viktig ferdselsåre, noe som bekreftes av helleristningene ved Bingsfoss. Den beste jorda langsmed elva var den som først ble bosatt.

På turen ned att, var vi innom Moen, som var den eldste av mange husmannsplasser under Borgen, og den eneste som er sjøleierbruk i dag. I følge bygdeboka ble plassen ryddet midt på 1700-tallet, og husa stod den gang noe lengre nord og mer innpå jordet. Tunet ble flytta inntil vegen i 1880-åra, der den gamle bygningen står i dag. Dagens eiere av Moen har fått bevilget kulturmidler til vedlikehold og reparasjon av stedet. Moen har vært i eie av samme slekta fra slutten av 1700-tallet, og er en av de stedene i Fosserud krets som har vært lengst i samme slekta.

Vi rusla til slutt nedover til utgangspunktet langt riksvegen. Det hadde vært en interessant og lærerik tur, så min oppfordring til historielagets medlemmer blir: Riv dere laus og bi med på historielagets rusleturer!

Kaare Svarstad

Rusletur til Brennepåsen

Mer enn 30 deltakere hadde torsdag 17. juni møtt fram ved Sørumsand skole for å rusle den gamle ferdselsvegen til Lystadmoen for å se på klebersteinsgruvene i Brennepåsen. Det ble en mer kronglete tur enn nødvendig på grunn av dårlig framkommelighet. Ikke minst det siste stykket opp fra vegen og til gruvene kunne godt vært gjort mer farbar for interesserte.

Ved gruvene tok vi en rast mens Leif Mathisen fortalte om gruvedriften som ble drevet her helt fra vikingetida. Noen i følget tok også turen over til Piggåsen på den andre sida av vegen, før vi returnerte til Sørumsand.

Svein Sandnes

Debatt:

Ukjent meierihistorie

I 1970-årene var det en advokat Heuch ansatt i Østlandets Mjølkesentral. Han var ikke klar over at Meieriloven av 1936 bare gjelder for selskaper som har meieridrift eller omsetting av mjølk til hovedoppgave. I 1973 utarbeidet han en stiftelsesoverenskomst for å slå sammen Lillestrøm, Strømmen og Sørums Meierier.

Sørums Meieri hadde en masse sidevirksomheter som Mølle, Forretningsgård, Sagbruk, m.m. Dette brukte han Meieriloven til å sause sammen til et nytt selskap som heter Sørums Mølle og Kornsilø.

Men på møtet 8. februar 1973 ble han overrasket, for da møtte han en mann som visste hva Meieriloven var. I stiftelsesoverenskomsten advokat Heuch hadde utarbeidet før, stod det i oppløsningsparagrafen at formuen skulle deles etter antall andeler ved oppløsning. Nå ble han tvunget til å ta med § 15, deling etter siste 5 års mjølkelevering. Men formuleringen ble meningsløs. Det stod at medlemmene skulle ha rett til utbetaling nærmest nårsomhelst. Men meningsløs eller ikke, dette var tross alt en del av sftelsesoverenskomsten for Romerike meieri.

På konstituerende møte for Sørums Mølle og Kornsilø den 23. august 1973 prøvde styret i Sørums Meieri å komme fra det de hadde vært med på den 8. februar. Nå kom de igjen med forslag om at antall andeler allikevel skulle gjelde. Den ”kamelen” sluker ikke jeg, sa en av andelseierne. Advokat Heuch var ordstyrer. Han satte fram forslag om at ”kamelen” skulle kastes ut. Forslaget ble enstemmig vedtatt av de 15 tilstedeværende. Alle hadde skrevet navnet sitt i protokollen, her slapp ingen unna.

2. april 1976 ble det innkalt til årsmøte i Mølle. Nå satt tre av de 15 i styret for laget. å kom styret med forslag om at ”kamelen skulle inn igjen. Det ble vedtatt mot en stemme. Vedkommende forlangte protokolltilførsel om at han mente vedtaket var i strid med stiftelsesoverenskomsten for Romerike Meieri

Når noen i styret i Blaker og Sørum historielag fikk se protokollen, satte de i gang visse ”tiltak” som skulle forhindre at Thor Hexeberg skulle få se denne. Thor Hexeberg skulle skrive historien om Sørum Meieri. En i styret i historielaget reiste inn til Fellesmeieriet i Oslo, hvor hun fikk noen opplysninger om Sørum Meieri som hun leverte til Thor Hexeberg. Sørum Meieri og Kornsilø gikk konkurs i 1986.

Johan Eid

Johan Eid vil få et tilsvarende vedrørende historielagets behandling av denne saken i neste nummer av Sørum-Speilet. At denne historien skulle være ukjent for historielagets medlemmer, er imidlertid lite sannsynlig. Innlegg fra Johan Eid om samme emne er trykket i Artikler nr. 5 og 6 - 1998 og nr. 4 – 2000.

Red.

Dugnad på kulturstien

I det dette nummeret av Sørum-Speilet går i trykken, kan vi fortelle at Sørumsand Rotary mandag 9. august vil ha dugnad med å rydde kulturstien fra Bingsfoss til Rånåsfoss. Arbeidet vil finne sted ved Blakersund, der prosjektleder for forlengelse av natur- og kulturstien Kåre Sæther vil vise hvor innsatsen skal settes inn. I løpet av høsten håper han også på dugnadsinnsats fra Rånåsfoss Vel på den delen av stien som ligger mellom Blakersund og Rånåsfoss. En honnør til Sørumsand Rotary for et flott initiativ!

Red.

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag
Redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes,
Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B

